

SAT-2B.412-1-EM1-04

ENCOURAGEMENT OF SME'S ACTIVITIES IN RURAL REGIONS THROUGH PROJECT FUNDING^{30; 31}

Hristina Kolarova, PhD Student, Professional field 3.7. Administration and Management

Department of Business Development and Innovation

University of Ruse "Angel Kanchev"

Tel.: 0887519987

E-mail: hkolarova@uni-ruse.bg

Assoc. prof. Daniela Yordanova, PhD

Department of Business Development and Innovation

University of Ruse "Angel Kanchev"

Phone: 082888520

E-mail: dyordanova@uni-ruse.bg

Abstract: *This study identifies the role of the Regional Development Act and Integrated Territorial Investments (ITI) as strategic instruments employed by the country to achieve regional development in Bulgaria in accordance with EU standards and requirements. The financial mechanisms of territorial projects addressing social, economic, spatial, and infrastructural aspects are analyzed. The study emphasizes that a coordinated approach through ITI enables the effective allocation of financial resources to priority areas while simultaneously strengthening regional cohesion and promoting sustainable territorial development.*

Keywords: *rural areas, regional development, program, projects, sustainability, encouragement.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Балансираното териториално развитие предполага провеждане на политики на национално и регионално ниво, които акцентират върху местните силни страни и насърчават икономическото и социално развитие, като се държи сметка за повишаване на благосъстоянието на населението и намаляване на неравенствата между отделните региони.

В страните членки на Европейския съюз (ЕС) се провеждат политики, диференцирани според вида на територията, групирани по оста градски-селски райони. Това райониране е в основата на разпределението на средствата на ЕС за регионална политика и структурирането на фондовете, предоставящи финансиране. Държавите - членки на ЕС имат възможността да изберат подхода за провеждане на политика за регионално развитие, като разпределят средствата от Европейските фондове чрез регионални или секторни програми, които финансират проекти. България е една от страните, избрали секторния подход, при който през периода 2021-2027 средствата от ЕС се разпределят на територията на страната чрез програми, една от които насърчава конкурентоспособността и иновациите в предприятията, друга финансира развитието на регионите, трета е насочена към развитие на земеделието и селските райони.

Малките и средни предприятия (МСП) са гръбнакът на всяка икономика. Финансовата подкрепа за тяхната дейност е жизнено важна при слаборазвитите икономики, като това важи особено силно при райони с икономически показатели, различаващи се значително от общите за една страна. Такива са селските райони, които са от съществено значение и се различават фундаментално от градските райони, поради което (често) се налага да се прилагат различни мерки и политики, насочени към подобряване на условията на живот на населението им.

³⁰ Докладът е представен в секция Икономика и мениджмънт на 25 октомври 2025 г. с оригинално заглавие на български език: НАСЪРЧАВАНЕ НА ДЕЙНОСТТА НА МСП В СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ ЧРЕЗ ПРОЕКТНО ФИНАНСИРАНЕ.

³¹ Настоящото изследване е проведено в рамките на проект 2025-БМ-01 „Трансформация на социално-икономически системи чрез интеграция и дигитализация“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на Русенски университет „Ангел Кънчев“.

Настоящата разработка цели да изясни възможностите за насърчаване на дейността на МСП в селските райони чрез проектно финансиране, като адекватен и крайно необходим подход за насърчаване на социалното и икономическото развитие. МСП са основен източник на заетост, независима от сезонност и могат да бъдат двигател на местната икономика.

За постигане на така дефинираната цел са поставени следните задачи:

1. Да се изясни същността на понятието селски район.
2. Да се анализират и структурират основните източници на финансиране на дейността на МСП в селските райони в България.
3. Да се изведат препоръки относно процесите на програмиране и управление на програми, чрез които се финансират проекти със средствата от ЕС.

Използваните методи включват документален метод, литературен обзор, вторичен анализ на данни, индукция и дедукция, анализ и синтез, съдържателен анализ, системен подход.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Специфики при формулиране на дефиниция за селски район

Изследвания и емпирични данни показват, че селските райони се характеризират с: бавна динамика на производителността на земеделските стопанства, широко разпространено неравенство в доходите и нестабилност на доходите от селскостопанска дейност; значителни миграционни потоци към градските райони, които водят до обезлюдяване на селските райони; липса на ефективна физическа, технологична и информационна инфраструктура; публични и частни услуги, които са по-скъпи и по-труднодостъпни в сравнение с градските райони (OECD, 2021).

Въпреки своето значение, статистическите данни за доходите и поминъка в селските райони са оскъдни и необичайни, главно поради факта, че няма последователна международна дефиниция за селските райони. Селските райони обикновено се определят въз основа на националните политически цели; понякога като остатък, след като бъдат определени градските райони, а понякога въз основа на комбинация от множество критерии, например размер и гъстота на населението, наличие на селско стопанство, отдалеченост от градските райони и липса на инфраструктура и/или основни социални услуги.

Важно е да се подчертае, че статистическите данни за селските райони са териториални по характер, за разлика от секторните статистически данни, които се фокусират върху една единствена дейност. Хората в селските райони обикновено се занимават с няколко различни икономически дейности извън селското стопанство, рибарството и горското стопанство, например минно дело и кариерно дело, както и занаятчийско производство. Някои от основните предизвикателства, пред които са изправени селските райони, включват: недохранване, продоволствена несигурност, бедност, ограничени адекватни здравни и образователни услуги, липса на достъп до друга основна инфраструктура и недостатъчно използване на работната сила. (OECD, 2021).

Един от основните изследователски проблеми при изследване на проблемите на селските райони е дефинирането на този обект на изследване.

Статистическата дивизия на ООН въвежда методът „Степен на урбанизация“ (DEGURBA) за сравнение на районите със статистическа цел, който е възприет като подход от Европейския съюз (ЕС), Организацията на ООН по прехрана и земеделие, Организацията за икономическо и социално развитие (ОИСР) и Световната банка (EU et al. 2021). Според тази класификация селски мрежови клетки са тези клетки, които не са идентифицирани като градски центрове или градски агломерации. По-голямата част от тях имат гъстота на населението по-малка от 300 жители на км², макар че това не е задължително. Някои селски мрежови клетки могат да имат по-голям брой жители, ако не са част от агломерация, която отговаря на критериите за градски център или градска агломерация, а селските райони (или слабо населени райони) са малки пространствени единици, в които повече от 50 % от населението живее в селски мрежови клетки. Може да се заключи, че според DEGURBA селски райони са всички райони извън градовете, обикновено с ниска гъстота на населението и ограничена застроена площ.

Според Международният фонд за селскостопанско развитие (IFAD), селските райони са територии, населявани от хора с гъстота между 5000 и 10 000 души, а националните разграничения между селските и градските райони често са произволни и разнообразни (IFAD, 2001).

Спрямо Тълковния речник по териториално развитие на Съвета на Европа „Селските райони са зони, които са слабо населени, без агломерации и по-големи населени места. Като такива се разбират някои видове ландшафти и предназначение на земите, при които селското стопанство и природните територии играят голяма роля.“ (Съвет на Европа, 2006).

В ЕС всяка държава-членка има собствена дефиниция за селски район. Европейската комисия и нейната статистическа служба Евростат приеха през 2010 г. нова методология, с която регионите от ниво 3 на Номенклатурата на териториалните единици за статистика (NUTS) (най-малката класификационна единица) се разделят на три по-нататъшни категории: предимно селски, междинни и предимно градски райони.

Евростат и Европейската комисия използват типология за райони (на ниво NUTS 3) — „преобладаващо селски“, „средно“, „преобладаващо градски“. Преобладаващо селските региони са част от градско-селската типология и са региони от ниво NUTS 3, в които най-малко 50 % от населението живее в селски мрежови клетки.

Това означава, че на ниво ЕС има единна рамка за допустимо сравнение между държавите. Според регионалния годишник на Евростат за 2013 г. (глава 15) преобладаващо селските региони представляват 52 % от територията на ЕС и имат население от 112,1 милиона души, или 22,3 % от населението на (тогавашния) ЕС-27. Те осигуряват и 46 милиона работни места.

В България дефиницията за селски райони е коментирана от Наредба № 14 от 1 април 2003 г. за определяне на населените места в селски и планински райони, в която се определят критериите за териториалния обхват на селските и планинските райони и включените в тях населени места. Според нея „селски райони са общините, на чиято територия няма град с население над 30 000 души и гъстотата на населението е под 150 жители на кв. км.“ (МЗГ и МРРБ, 2003).

Според ПРСР 2014-2020 г. Националната дефиниция определя като „селски райони“ общините, в които няма населено място с население над 30 000 души. Тази дефиниция е използвана при Програма САПАРД и при Програмата за развитие на селските райони (2007-2013). Съгласно тази дефиниция, 231 общини от общо 264 общини в България са класифицирани като селски (Министерски съвет, 2013). Селските райони в България обхващат около 90%, и са важен обект за прилагане на социална и икономическа политика на страната.

Новата национална дефиниция от 2022 година определя като „селски райони“ общините, в които няма населено място с население над 15 000 души. Съгласно тази дефиниция, 215 общини от общо 265 общини в България са класифицирани като селски район (Министерски съвет, 2022), като в селските райони по подхода BOMР влизат общини (LAU 1), в които няма населено място с население над 30 000 души.

Значителните различия между селски и градски райони налагат обичайно прилагане на генерално различен подход при провеждане на политики и интервенции, които да насърчат икономическото и социално развитие (European parliament, 2015).

Селските райони са от съществено значение и се различават фундаментално от градските райони, поради което (често) се нуждаят от различен набор от интервенции и политики, насочени към подобряване на поминъка на населението им. Изследвания и емпирични данни показват, че селските райони се характеризират с: публични и частни услуги, които са по-скъпи и по-труднодостъпни в сравнение с градските райони; значителни миграционни потоци към градските райони, които водят до обезлюдяване на селските райони; бавна динамика на производителността на земеделските стопанства, широко разпространено неравенство в доходите и нестабилност на доходите от селскостопанска дейност; липса на ефективна физическа, технологична и информационна инфраструктура (European parliament, 2015).

От произхождащата всеобхватност на селските райони се предполага активно провеждане на регионална политика. Политиката е насочена към преодоляване на предизвикателствата поставени пред неравенството на регионите. *Част от тези предизвикателства се изразяват в засиления демографски срив в малките населени места, създалата се икономическа стагнация, инфраструктурната изостаналост между силно и слабо урбанизираните територии, ограниченият достъп до базови обществени услуги.*

Застаряването на населението и миграцията към градовете задълбочават тези процеси и възпрепятстват устойчивото развитие на селските общности (Министерство на земеделието, 2022).

Източници на финансиране на дейността на малките и средни предприятия в селските райони.

Членството на Република България в ЕС осигурява висок достъп до финансови ресурси, които се стремят да насърчат икономическото и социално развитие на страната. Един от източниците за финансиране на предприемаческата дейност са програмите, финансирани със средства от Европейските фондове.

Анализът на възможностите за подкрепа, които са поставени пред малките и средни предприятия (МСП) в селските райони през периода 2021-2027 година показва, че фирмите мога да получат средства от няколко програми. Основни източници на финансиране за дейността на МСП в България са Програма "Развитие на човешките ресурси" 2021-2027 (ПРЧР) и Програма "Конкурентоспособност и иновации в предприятията" 2021-2027 (ПКИП). ПРЧР предоставя средства за обучение на персонал, субсидирана заетост на рискови групи, подкрепа на социалното предприемачество. ПКИП предоставя средства за покупка на дълготрайни материални активи и разработване на иновации. Малко внимание се отделя на възможностите, които предоставят Стратегически план за развитие на земеделието и селските райони за програмен период 2023 – 2027 г (СПРЗСР) (State fund, 2025; Council of Ministers, 2022). и Програмата за морско дело, рибарство и аквакултури 2021-2027 (ПМДРА) (Council of Ministers, 2021), за подкрепа на дейността на фирмите от преработвателната промишленост. Те са популярни като източници за финансиране на земеделски производители - СПРЗСР и дейности в сектор „Рибарство“ - ПМДРА. Необходимо е да се подчертае, че МСП имат достъп до финансиране от ПРЧР и ПКИП, опосредствано от подхода Водено от общностите местно развитие (ВОМР). То се управлява на местно ниво в общините от местните инициативни групи (МИГ) или местните инициативни рибарски групи (МИРГ). Тази специфика, ползите за МСП, доколко е ефективен този подход и как следва да бъде управляван са въпроси, които не са изследвани в дълбочина в български условия.

Някои проблеми при процесите на програмиране и управление на програми, чрез които се финансират проекти със средствата от Европейските фондове в селските райони

След анализ на практиките през изминалите програмни периоди в България може да се заключи, че проблемите, свързани с програмиране, управление и отчитане на програми и проекти, финансирани от Европейските (структурни, през изминалите периоди) фондове в селските районни могат да бъдат обособени в няколко групи – (1) достъп до финансиране на общините чрез МИГ и МИРГ, (2) административен капацитет за планиране, програмиране, управление и отчитане, (3) готовност на МСП за усвояване на средства. Този списък не е изчерпателен, но поставя основа за бъдещи изследвания.

Достъпът до финансиране в селските общини може да бъде описан като крайно недостатъчен. През трите планови периода броят на групите, получили финансиране нараства (Таблица 1), но те далеч не обхващат всички общини и може да се заключи, че достъпът до финансиране на МСП в селските общини не е равен.

Таблица 1. Брой на одобрените и функциониращи Местни инициативни групи (МИГ) и Местни инициативни рибарски групи (МИРГ) през програмните периоди, в които България е член на ЕС

Програмен период	Брой МИГ	Програмен период	Брой МИГ
2007–2013 г.	35 МИГ	0 МИРГ*	35 групи
2014–2020 г.	64 МИГ	9 МИРГ	73 групи
2021–2027 г.	97 МИГ	18 МИРГ	115 групи

* Подходът не се прилага

Може да се заключи, че прилагане на подходите МИГ и МИРГ във всички допустими общини ще осигури равен достъп до финансиране на МСП в малките общини на страната.

Предоставянето на финансиране от МИГ и МИРГ е предшествано от сериозен процес на програмиране и планиране. Той изисква да се идентифицират всички специфики на селския район, и да се определят приоритети за инвестиции на малкия или среден бизнес. Това предполага задълбочен анализ на социална среда, икономически и териториални аспекти, често оказващи влияние и изменение върху формирането на главна цел на проекта и дейностите. Поради това е важно да се отчете наличието на *административен капацитет* на местно ниво и да се подбере подход за неговото развитие чрез обучение и методическа помощ (Йорданова, 2022).

Колаборацията между бизнес, публична администрация и НПО сектора е изключително важна, за да могат да се идентифицират коректно реалните нужди на всички заинтересовани страни – местната общност, местната власт и потенциалните бенефициенти. Един от основните проблеми, при предоставянето на средства чрез проекти е неопределеният хоризонт на обявяването на очакваното финансиране. То е основна предпоставка част от предприемачите да изберат друг подход за финансиране на своя бизнес и дори друг регион за осъществяване на инвестицията, в зависимост от нуждата от работна ръка, достъп до ресурси и пазари.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Програмите, финансирани от Европейските фондове са основен инструмент за регионално развитие, насърчаване на регионалната и стопанската конкурентоспособност, устойчивото използване на всички видове ресурси, заетостта и социалното включване. Те следва да насочват инвестициите в приоритетни направления, като по този начин водят до балансирано икономическо и социално развитие. Финансирането в селските райони има за цел преодоляване на регионалните различия, като подходите МИГ и МИРГ имат важно значение за достъпа на МСП до финансов ресурс за подкрепа на старт или развитие на бизнес.

Може да се заключи, че прилагането на подхода ЛИДЕР към настоящия момент води до неравнопоставеност на общините и МСП, работещи в тях по отношение на достъп и самостоятелно управление на финансови ресурси. Това може да бъде преодоляно чрез заделяне на съществен ресурс, който да бъде предоставен на местните власти за решаване на местни проблеми и подкрепа на местни приоритети.

За постигане на горната препоръка е необходимо създаване и развиване на административен капацитет в малките общини, като сериозният отлив на млади и квалифицирани хора е едно от основните предизвикателства.

Добре планираната информационна кампания и предварителната комуникация с местния бизнес на етап програмиране биха довели до значително повишаване на готовността на местния бизнес да усвоява средства от фондовете на ЕС.

REFERENCES

Committee of Senior Officials of SEMAT (2007). Interpretative dictionary of territorial development, Territory and Landscape, No 2. SEMAT Explanatory Dictionary. Strasbourg Cedex. URL: <https://www.mrrb.bg/static/media/ups/articles/attachments/1b198a1646a0b97ee059c6647987416d.pdf> (**Оригинално заглавие:** *Комитет на висшите служители на СЕМАТ. (09 2007). Тълковен речник по териториално развитие, Територия и ландшафт, No 2. Тълковен речник на СЕМАТ*)

Council of Europe, Glossary of Territorial Development, Territory and Landscape, No. 2, European Conference of Ministers Responsible for Spatial Planning (CEMAT), 2006, URL: <https://www.mrrb.bg/static/media/ups/articles/attachments/1b198a1646a0b97ee059c6647987416d.pdf>, (Accessed on 02.09.2025) (**Оригинално заглавие:** *Съвет на Европа, Тълковен речник по териториално развитие, Територия и ландшафт, No 2, Европейска конференция на министрите, отговарящи за устройството на територията (CEMAT), 2006*)

Council of Ministers. (2013). Rural Development Program 2014–2020 URL: <https://strategy.bg/>, (Accessed on 02.09.2025) (**Оригинално заглавие:** *Министерски съвет, ПРСР 2014-2020, 2014*)

Council of Ministers. (2021). Program for Maritime Affairs, Fisheries, and Aquaculture 2021–2027, URL: <https://www.eufunds.bg/bg/pmdr/term/557> Accessed on 02.09.2025 (**Оригинално заглавие:** *Програма за морско дело, рибарство и аквакултури 2021-2027*)

Council of Ministers. (2022). Strategic Plan for the Development of Agriculture and Rural Areas for the 2023–2027 Programming Period, URL: <https://strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1635>, (Accessed on September 25, 2025) (**Оригинално заглавие:** Министерски съвет, Стратегически план за развитие на земеделието и селските райони за програмен период 2023 – 2027 г.,)

European parliament. (2015). Briefing, September 2015, EU rural development policy, 2015, URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/568340/EPRS_BRI%282015%29568340_EN.pdf?utm_source=chatgpt.com. (Accessed on 02.09.2025)

European Union/FAO/UN-Habitat/OECD/The World Bank. (2021). Applying the Degree of Urbanisation A methodological manual to define cities, towns and rural areas for international comparisons, Applying the Degree of Urbanisation - A methodological manual to define cities, towns and rural areas for international comparisons, URL: Applying the Degree of Urbanisation - A methodological manual to define cities, towns and rural areas for international comparisons - 2021 edition | UN-Habitat (Accessed on September 5, 2025)

IFAD. (2001). Rural Poverty Report 2001: The Challenge of Ending Rural Poverty. Oxford: Oxford University Press for IFAD

Ministry of Agriculture and Forestry (MAF) and Ministry of Regional Development and Public Works (MRDPW), Regulation No. 14 of April 1, 2003, on the designation of settlements in rural and mountainous areas, Published in the State Gazette, Issue No. 35 of April 16, 2003. (**Оригинално заглавие:** Министерство на земеделието и горите (МЗГ) и Министерство на регионалното развитие и благоустройството (МРРБ), Наредба № 14 от 1 април 2003 г. за определяне на населените места в селски и планински райони, Обн. ДВ. бр.35 от 16 Април 2003г.)

OECD et al. (2021), Applying the Degree of Urbanisation: A Methodological Manual to Define Cities, Towns and Rural Areas for International Comparisons, OECD Regional Development Studies, OECD Publishing, Paris/European Union, Brussels, URL: <https://doi.org/10.1787/4bc1c502-en>. (Accessed on 02.09.2025)

State Fund Agriculture, E-Services System - State Fund "Agriculture" URL: <https://strategy.bg/bg/strategy-documents/1662>. (Accessed on 02.09.2025) (**Оригинално заглавие:** Система за електронни услуги - ДФ "Земеделие")

Yordanova, D. (2022). Project Management as a Tool for Economic, Social, and Territorial Cohesion, Ruse, "Ruse University" Academic Publishing House (**Оригинално заглавие:** Йорданова, Д., Управление на проекти като инструментариум за икономическа, социална и териториална кохезия Автори: 2022г., Русе, Академично издателство „Русенски университет“).